

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

נייר עמדה בנושא : אלימות כלכלית במערכת יחסים זוגית - הגדרת התופעה ופתרונותיה

כתיבה : אילהם עיסא, ויולט חרב, מ.ח, ד. ז, אוה וייס, שירה לי הטסון, נעים עלי סאלח
חברות פרוייקט מאבק באלימות כלכלית כלפי נשים
הנחיה ועריכה : עו"ד רויטל קישינבסקי

יוני 2012

Itach-Ma'aki-Women Lawyers
for Social Justice, The Haifa
Branch
Haifa Women's Coaition
118 Arlozorov st. Haifa 33276
Israel
Tel: 972-4-8525128, Fax: 972-4-
8641072

إيتاخ- معك- محاميات من أجل العدالة
الاجتماعية-
فرع حيفا
ضمن اتحاد نساء حيفا
شارع ارلوزوروب 118, حيفا 33276
رقم هاتف: 04-8525128 فاكس:
04-8641072

איתך- מעק- משפטניות למען צדק
חברתי - סניף חיפה
רח' ארלוזורוב 118, חיפה 33276
בתוך קואליציית נשים חיפה
טל" 04-8525128 פקס: 04-
8641072

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

אודות תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי, הינה תכנית ייחודית וראשונית מסוגה בישראל. מקורה ביוזמה משותפת של ארגון "איתך - מעק - משפטניות למען צדק חברתי" והפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה. במסגרת התכנית לומדות נשים מנהיגות מקהילות שונות ומגוונות (כלכלית, אתנית, לאומית) תכנים משפטיים יישומיים, הנוגעים לתופעות רחב וצרכים ייחודיים של נשים במטרה להיות "חונכות לזכויות" למען זכויות נשים בקהילותיהן וזאת בשילוב עם סטודנטיות למשפטים מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה. התכנית כוללת ליווי והנחייה על ידי עורכת דין ומנחת קבוצות לכל קבוצה וכן לכל משתתפת.

במהלך השתתפותנו בתהליך, אנו, הסטודנטיות והחונכות לזכויות, עברנו תהליך הכנה והכשרה להיות סוכנות לשינוי חברתי. במקביל, עבדנו בצוותים משולבים של סטודנטים/יות וחונכות לזכויות בפרוייקטים בשטח בקהילות השונות, במטרה לגרום לשינוי חברתי בסוגיות שאותרו על ידי החונכות לזכויות כמצריכות תיקון והתערבות. במהלך התכנית למדנו תכנים פמיניסטיים מעשירים אשר הדגש בהם היה על מגוון התיאוריות הפמיניסטיות השונות ועל התרומה הייחודית של כל אחת מהן לפיתוחו של שיח פמיניסטי מתקדם, מתוחכם, ביקורתי ומודע יותר מן השיח המסורתי. לאחר ביסוס התיאוריות השונות נעשה חיבור לעולם המעש, תוך שימת דגש על בעיות מרכזיות בהעצמה ובהחלשה של נשים. כך נידונו נושאים כמו ייצוג, רווחה, מעמדן הנחות של נשים בחברה, והשפעתן של התיאוריות הפמיניסטיות על דוקטרינות מוכרות מתחומי המשפט השונים. כל אלה נעשים תוך בחינה מעמיקה של יחסי הכוחות בחברה הישראלית בת-זמננו, מתוך ניסיון לא רק לתקן עיוותים שיוצרים יחסי כוחות אלה, אלא גם לקרוא תגר עליהם ועל הלגיטימיות שלהם.

Itach-Ma'aki-Women Lawyers
for Social Justice, The Haifa
Branch
Haifa Women's Coalition
118 Arlozorov st. Haifa 33276
Israel
Tel: 972-4-8525128, Fax: 972-4-
8641072

إيتاخ-معك-محاميات من أجل العدالة
الاجتماعية-
فرع حيفا
ضمن اتحاد نساء حيفا
شارع ارلوزوروب 118, حيفا 33276
رقم هاتف: 04-8525128 فاكس:
04-8641072

איתך- מעק- משפטניות למען צדק
חברתי - סניף חיפה
רח' ארלוזורוב 118, חיפה 33276
בתוך קואליציית נשים חיפה
טל' 04-8525128 פקס: 04-
8641072

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

אודות פרוייקט מאבק באלימות כלכלית כלפי נשים

פרוייקט זה נולד מתוך חווית חייהן וניסיוןן של חונכות לזכויות, אשר חוו ו/או חוות אלימות כלכלית במהלך שנות נישואיהן. הרצון של החונכות לזכויות לשפר את איכות חייהן ולשנות את מציאות החיים של נשים החוות חווית חיים דומה לזו שהללו חוות, הובילה להקמת הפרוייקט. המפגש המשותף בין נשים שונות מרקעים שונים (הבדלי דת, לאום, גיל, תרבות ועוד) הולידה פרוייקט זה וזאת מתוך הבנה שעל אף ההבדלים בין הנשים השונות, ישנן תופעות מסויימות מהן נשים סובלות באשר הן נשים ומשום שהן נשים. כך, נמצא מכנה משותף בין קבוצת חונכות אשר סובלות מבעיה דומה המתאפיינת באלימות כלכלית ונפשית מצד בן זוגן. צוות זה, של ארבע חונכות, הוליד רעיון: "פרוייקט שיעסוק באלימות כלכלית כלפי נשים". אחר כך, הגיעו הסטודנטיות שהקשיבו, שמעו, ראו ולמדו, וכל אחת מהן בחרה להצטרף לפרוייקט. כך ביחד, הקמנו פרויקט משותף לחונכות לזכויות ולסטודנטיות. במהלך הזמן הגדרנו את מטרותנו, דרכי הפעולה, התגבשנו כצוות והחלנו לפעול.

הקדמה

נייר עמדה זה מתבסס על מחקר, עבודת שטח וניסיון החיים. תחילה, ערכנו מחקר שעסק בשאלה מהי תופעת האלימות הכלכלית, מהו המידע ומהי הפסיקה והחקיקה הקיימים בנושא זה. ממחקרנו למדנו כי קיים מידע מועט מאוד על תופעת האלימות הכלכלית. כמו כן, אין כמעט כל התייחסות בספירה המשפטית לתופעת האלימות הכלכלית. ככל שיש התייחסות לאלימות כלכלית, זאת נבלעת בהתייחסות הכללית לאלימות פיזית או התעללות נפשית.

Itach-Ma'aki-Women Lawyers
for Social Justice, The Haifa
Branch
Haifa Women's Coalition
118 Arlozorov st. Haifa 33276
Israel
Tel: 972-4-8525128, Fax: 972-4-
8641072

إيتاخ-معك-محاميات من أجل العدالة
الاجتماعية-
فرع حيفا
ضمن اتحاد نساء حيفا
شارع ارلوزوروب 118, حيفا 33276
رقم هاتف: 04-8525128 فاكس:
04-8641072

איתך-מֵעֵק-משפטניות למען צדק
חברתי - סניף חיפה
רח' ארלזורוב 118, חיפה 33276
בתוך קואליציית נשים חיפה
טל" 04-8525128 פקס: 04-
8641072

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

לאור הואקום בשיח הציבורי והמשפטי, הגדרנו לעצמנו מטרות לפרוייקט:

1. להמשיג את התופעה ולסמן את דרכי ההתמודדות עימה.
2. להביא נשים שחוו אלימות כלכלית לחיות בכבוד בתוך החברה.
3. לעלות מודעות באשר לקיומה של התופעה ובאשר לדרכי ההתמודדות עמה הן בקרב החברה ככלל ונשים שחוות אלימות כלכלית בפרט והן בקרב מוסדות ציבוריים.
4. לחנך למען מניעת אלימות כלכלית כלפי נשים.
5. להעצים ולחזק נשים לשם הוצאתן ממעגל האלימות הכלכלית.
6. להביא לשינוי חקיקתי נרחב שייגע בהיבטים השונים של האלימות הכלכלית.

בהמשך ראינו נשים שחוו או חוות אלימות כלכלית. ראינו כ- 15 נשים שטווח הגילאים שלהן נע בין 30 ל-65, נשים ערביות ויהודיות מרקעים שונים הן מבחינה סוציו-אקונומית והן מבחינה דתית, לאומית ותרבותית. ביקשנו לנסות להבין את חוויותיהן ושאלנו כל מרואיינת מה היא חושבת שהיא יכולה לסייע לה ולנשים אחרות - מהם הפתרונות לתופעה. כך ניסינו להגדיר את התופעה ולמצוא מאגר פתרונות אפשריים לשם מאבק בתופעה. לאחר מכן ראינו פעילות חברתיות ורכזות של עמותות העובדות עם נשים והן בעלות ניסיון בתחום השינוי החברתי. גם אותן, שאלנו לגבי היכרותן את התופעה, מה הן חושבות לגבי הפתרונות הראויים ועוד.

במהלך השנה קיימנו שתי ועדות היגוי בהן, בעזרתן של פעילות פמיניסטיות, מרצות, מדריכות ושותפות לתהליך- דנו בקשיים, הדילמות, כיווני פעולה אפשריים ואפיקים משפטיים וחברתיים בהם עלינו לפעול על מנת להביא לשיפור בחייהן של נשים שסובלות מאלימות כלכלית.

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

נייר עמדה זה הינו תוצר של עבודה זאת ובמהותו הוא עוסק בהגדרת תופעת האלימות הכלכלית מתוך המחקר שערכנו והצגת לובי של רעיונות שאף הם, כאמור, תוצר של מחקרנו בשטח עם נשים הסובלות מאלימות כלכלית. כחונכות לזכויות וכמשפטניות צעירות, אנו מבקשות להאיר את המקומות שבהם כלים משפטיים, לרבות חקיקה ופסיקה, הינם מוגבלים, בסוגיות הקשורות לחייהן של אוכלוסיות מוחלשות בכלל, ונשים הסובלות מאלימות כלכלית בפרט.

אנו מאמינות כי תפקיד המדינה הינו למנוע פגיעה בכבודן של נשים ולהגן על זכותן לחיים בכבוד וזאת תוך הגנה על שלמות הגוף והנפש. במצב המשפטי דהיום, המדינה אינה לוקחת אחריות על נשים החיות באלימות כלכלית ואינה עושה כמעט דבר על מנת לסייע לאותן נשים לשקם את חייהן. אנו תקווה, כי נייר עמדה זה יפתח צוהר להבנת התופעה ויוביל לשינוי חברתי במעמדן של נשים בחברה.

נייר עמדה זה הינו תולדה של עבודה קשה, ולא היה אפשרי ללא עזרתן האדיבה ותמיכתן של נשים יקרות ורבות אשר ליוו אותנו בדרכנו. תודה לעו"ד רויטל קישניבסקי על ההדרכה, התמיכה העידוד והליווי הצמוד היום יומי. לעו"ד סמאר קודחה טונס על תמיכתה ועזרתה לאורך הדרך. לגברת נור פאלח על הליווי הרגשי וההדרכה המקצועית. לד"ר אריאן רנן ברזילי, על הליווי האקדמאי. נבקש להודות גם לגברת רותי גור וגברת ח'וואלה ריחאני מהעמותה להעצמה כלכלית, לגברת מיכל דגן ממרכז מהו"ת, לעו"ד שירין בטשון ח'ורי מעמותת כיאן, לעמותת "אישה לאישה", לעו"ד קרן שמש פרלמוטר מעמותת "איתך - מע'ק", לעו"ד רונית הרמתי אלפרן מנהלת הקליניקות המשפטיות באוניברסיטת חיפה ולעוד נשים רבות ויקרות אשר עמדו לצידנו במהלך הדרך.

Itach-Ma'aki-Women Lawyers
for Social Justice, The Haifa
Branch
Haifa Women's Coalition
118 Arlozorov st. Haifa 33276
Israel
Tel: 972-4-8525128, Fax: 972-4-
8641072

إيتاخ-معك-محاميات من أجل العدالة
الاجتماعية-
فرع حيفا
ضمن اتحاد نساء حيفا
شارع ارلوزوروب 118, حيفا 33276
رقم هاتف: 04-8525128 فاكس:
04-8641072

איתך-מע'ק-משפטניות למען צדק
חברתי - סניף חיפה
רח' ארלזורוב 118, חיפה 33276
בתוך קואליציית נשים חיפה
טל" 04-8525128 פקס: 04-
8641072

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

המשגת התופעה

”הייתי מבקשת ממנו כסף, והוא היה אומר שלא צריך הוא יביא הכל בדרכו הביתה, הוא יקנה, הוא יסדר, בשבילי אין צורך בכסף. לא היינו יוצאים לבד, גם לא היינו עושים קניות ביחד, הוא דאג לעשות הכול לבדו. גם כשהיה חוזר הביתה הוא היה תמיד עייף, אף פעם לא התחשב בי, והיה מצפה שאני אעשה את הכל לבד”¹.

כך מתארת א' את חייה, אישה שחיה עם גבר אלים ששולל ממנה את הקיום המינימאלי בכבוד בתוך המשפחה בפרט והחברה בכלל. המקרה של א' איננו מקרה פרטי. היקף תופעת האלימות הכלכלית המופנית כלפי נשים וחומרת התופעה, כמו גם השלכותיה על נשים בחברה, הופכים את סיפורה של א' לבעיה חברתית המצריכה חשיבה והתבוננת מחדש, באופן בו החברה מגדירה אלימות במשפחה ומתמודדת עם מערכת משפחתית מדכאת וכופה. הצעה זו להתערבות בחיי המשפחה מבוססת על תפיסה הדוגלת בשוויון ובצדק, ומושפעת גם מתהליכי הדמוקרטיזציה המתחוללים בחברה הישראלית².

בכינוס מטעם האו"ם ב-1993 נוסח העיקרון לפיו "זכויות אדם הן זכויות נשים וזכויות נשים הן זכויות אדם", והוכרה הפגיעה בזכויות הנשים כדורשת התערבות מיידי. בנוסף, בשנת 1992 התקבל חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, אשר קובע כי: "כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל

¹ מתוך ראיון עם א'

² ענת פירסט, מיכל אגמון-גונן "המכוננת שווה יותר?! - הענישה בעבירות אלימות נגד בנות זוג" עיונים במשפט, מגדר ופמיניזם 545 (2007).

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

כבודו³. כמו נקבע כי "אין פוגעים בקנינו של אדם"⁴. סעיף 2 לחוק שיווי זכויות האישה, מקנה לאישה זכויות מלאות על קניינה ועל הקניין אשר היה לה לפני הנישואין.⁵ אם לא די בכך, הרי שבשנת 2009 הועלתה הצעת חוק למניעת אלימות כלכלית בין בני זוג על ידי חברת הכנסת אורית זוארץ,⁶ אך הצעה זו לא הבשילה לכדי חוק.

בחברות רבות המאופיינות בשליטה פטריארכאלית באמצעים הכלכליים, נשים כמעט נטולות זכויות כלכליות, והן תלויות ברצונו הטוב של בן זוגן. במצב הדברים דהיום, אין התערבות מדינית בנושא האלימות הכלכלית כלפי נשים, וזו על אף החוקים המוזכרים לעיל. כמו כן, אין כמעט התייחסות לתופעת זו בפסיקת בתי המשפט. לפיכך, נשים אשר מתלוננות על אלימות כלכלית מצד בן זוגן אינן זוכות למענה כלשהו מצד רשויות החוק ומוסדות המדינה.

הסבר אפשרי לאוזלת היד מצד הרשויות לטיפול בנשים נפגעות אלימות כלכלית, הינה כי אין מענה במישור הפלילי (קרי, התייחסות לאלימות כלכלית כעבירה פלילית). סעיף 86 לחוק העונשין מגדיר את הסנקציות כלפי מי שנוהג באלימות במשפחתו, אך אינו מגדיר מהי אלימות.⁷ באופן אבסורדי אף החוק למניעת אלימות במשפחה, איננו מגדיר מהי אלימות, ולפיכך, בוודאי שאינו מגדיר מהי אלימות כלכלית.⁸

³ חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, ס"ח תשנ"ב עמ' 150.

⁴ שם, סעיף 3.

⁵ חוק שיווי זכויות האישה, התשי"א-1951.

⁶ הצעת חוק למניעת אלימות כלכלית בין בני זוג, התש"ע – 2009, פ/18/1681.

⁷ חוק העונשין, התשל"ז-1977, ס"ח 226.

⁸ חוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א-1991.

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

ממחקר שערכנו מצאנו כי אלימות כלכלית מלווה לרוב בסוגי אלימות נוספים כגון אלימות פיזית ו/או אלימות נפשית ו/או אלימות מילולית. אנו סבורות, כי אחד ההסברים לתחיקת תופעת האלימות הכלכלית לקרן הזווית, נעוצה בכך שתופעה זו לרוב אינה באה לידי ביטוי באופן עצמאי ונפרד, משום שזו נבלעת ונעלמת בסוגי האלימות האחרים ונתפסת כשולית ופחותת ערך לעומת סוגי אלימות אחרים.

כמו כן חשוב לציין כי על פי הממצאים שלנו תופעת האלימות הכלכלית חוצה גבולות, מגזרים ומעמדות. היא קיימת, בקרב האוכלוסייה ככלל ללא תלות בלאום, דת, אתניות, מעמד כלכלי, השכלה ועוד.

סקר שנערך על ידי ארגון נעמ"ת לקראת היום הבין לאומי למאבק נגד אלימות כלפי נשים, גילה כי כל אישה שלישית בישראל נאלצת לקבל אישור מבן זוגה לקניות. הסקר נערך בקרב כ-500 נשים. מן הסקר עולה כי 32% מהנשים נאלצות לעבור בדיקת הוצאות מצד בן הזוג. 17% מהנשים אינן חופשיות לחלוטין לפעול בחשבון הבנק. כ-30% מהנשים נזקקות לאישור כדי לקנות לעצמן דבר מה, וכ-14% דיווחו שאין בידיהן מידע גלוי על ההכנסות של בן זוגן.⁹

בשנים 2006-2009 חקרה עמותת "מכה מצלצלת" את תופעת האלימות הכלכלית בקרב המשפחות מהמעמד הבינוני והגבוה, ואבחנה 3 שלבים: "חסכנות מופרזת", "קמצנות קיצונית", ו"טרור כלכלי".¹⁰ השלב האחרון, קרי "טרור כלכלי", מהווה למעשה את שיאה של תופעת האלימות ואת

⁹ סקר שנערך ע"י עמותת נעמ"ת.
¹⁰

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%9C%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%AA_%D7%9B%D7%9C%D7%9B%D7%9C%D7%99%D7%AA_%D7%91%D7%9E%D7%A9%D7%A4%D7%97%D7%94

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

תוצאתה המתבטאת בתלות קיצונית של האישה בבן זוגה. בן הזוג לא רק מונע מהאישה את הכסף עבור צרכים רפואיים, אלא גם מצליח ליצור מצב של מחסור במוצרי יסוד בבית. לעיתים, בן הזוג עשוי להשתמש בחסכוניות המשותפים ואף בכספה האישי של האישה לצרכיו האישיים, ללא ידיעתה של האישה או התייעצות עימה. תופעה זאת של כילוי המשאבים הכלכליים של המשפחה, עלולה לגרום לחובות כבדים שבסופו של יום, צריכה האישה להתמודד עימם.

כמו כן, נמצא כי רוב הנשים אינן מודעות לכך שהן סובלות מאלימות כלכלית. הן לרוב מתביישות לדבר על מצבן הכלכלי. הללו אינן חושבות או חושדות כי התנהלות בן זוגן, הינה אלימה ומהווה עוול כלפיהן, הן רק מבינות שהן סובלות מעוני וצריכות כסף. נשים אלה פונות לרוב למוסד לביטוח לאומי על מנת לקבל סיוע כלכלי דוגמת הבטחת הכנסה, אמנם, לרוב נמצאות בלתי זכאיות לקבלת הסיוע שכן המוסד לביטוח לאומי אינו מסתכל על מצבה הכלכלי הפרטי אלא בוחן את כלל הכנסות המשפחה (הכנסות אשר לאישה אין גישה אליהן) ולכן מוצא כי האחרונה איננה זכאית לקבלת קצבה מטעם המדינה.

פתרון אלטרנטיבי אליו פונות נשים נפגעות אלימות כלכלית הינו פנייה לעמותות המסייעות לנשים. אולם, המושג "אלימות כלכלית", טרם נקלט ועדיין לא הפך להיות חלק מהשיח של עמותת פמיניסטיות ו/או עמותת חברתיות כאלה ואחרות. עיקר הטיפול בעמותות העובדות עם נשים מתמקד באלימות פיזית/ נפשית/ מילולית ולרוב אינו כולל אלימות כלכלית.

חשוב להבין, כי גם כאשר אשה מודעת למצבה, הרי שהפתרון של גירושין הוא לא תמיד הפתרון הקל, הפשוט ו/או הנכון ביותר עבורה. אחת מן הבעיות המרכזיות של נשים נפגעות אלימות כלכלית אשר מעוניינות לצאת מן הקשר הזוגי, הינה כי אין להן אמצעים פיננסיים על מנת לשכור את שירותיו של עורכת דין. כמו כן, רובן תלויות כלכלית ונפשית בבני זוגן והדבר מקבל משנה

Itach-Ma'aki-Women Lawyers
for Social Justice, The Haifa
Branch
Haifa Women's Coalition
118 Arlozorov st. Haifa 33276
Israel
Tel: 972-4-8525128, Fax: 972-4-
8641072

إيتاخ-معك-محاميات من أجل العدالة
الاجتماعية-
فرع حيفا
ضمن اتحاد نساء حيفا
شارع ارلوزوروب 118, حيفا 33276
رقم هاتف: 04-8525128 فاكس:
04-8641072

איתך-מעק-משפטניות למען צדק
חברתי - סניף חיפה
רח' ארלזורוב 118, חיפה 33276
בתוך קואליציית נשים חיפה
טל' 04-8525128 פקס: 04-
8641072

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

תוקף כאשר ישנם ילדות/ים במשפחה. כמו כן, שנים של דיכוי כלכלי ונפשי מותיר את הנשים עייפות וחסרות כוח ומוטיבציה לצאת למאבק משפטי אשר יכול להימשך זמן רב ולגבות מחיר נפשי ואישי כבד. לעיתים הליכי פרידה מלווים בחשש ואף בהעדר ממשי של מקום מגורים אלטרנטיבי מחוץ לדירתו של בן הזוג. מצבי דחק אלה מתחדדים מקום שלאישה אין משפחה תומכת או אמצעים פיננסיים כלשהם העוזרים במציאת מקום מגורים חדש.

הצעת החוק העוסקת באלימות כלכלית מתייחסת ראשית, להשתלטות מלאה וחד צדדית על הנכסים המשותפים, שלילה מוחלטת של כל יכולת כלכלית של האישה, יצירת אווירת איום תמידית ותחושת משבר כלכלי על ידי בן הזוג באמצעים שונים לרבות באמצעות איומים; הגבלת חופש הפעולה, חופש התנועה, ומניעת הזכות הבסיסית לחיים בכבוד.

תופעה זו מופנית בדרך כלל כלפי נשים ולרוב מדובר בגברים הנוהגים באלימות כלפי בנות זוגן. האלימות משמשת כאמצעי המשמר ומגדיר את מעמד הגבר במשפחה. תיאוריות פמיניסטיות, גורסת כי אלימות גברית כלפי נשים תורמת לשימור הדומיננטיות הפטריארכאלית בחברה ומשמרת את יכולתם של הגברים לשלוט בנשים.

"הכסף הוא של בעלי והוא תמיד מתנגד לבקשות שלי להוציא כסף. תמיד שאני מבקשת להוציא כסף התשובה היא "אין לנו כסף", כמו כן תמיד יש חקירות של "למה את צריכה"."¹¹

¹¹ מתוך ראיון שערכנו עם אישה הסובלת מאלימות כלכלית.

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

אלימות כלכלית באה לידי ביטוי בצורות ובאופנים שונים. העיקרים שבהם: שימוש חד צדדי בכספים ובנכסים המשותפים, השתלטות על כספה ורכושה של האישה, ניהול עצמאי של חשבון הבנק על ידי הגבר ללא שיתופה או עירובתה של האישה. העברת כלל הכספים לחשבונות בנק בהם לאישה אין זכויות (קרי, חשבון על שם הבעל בלבד) או מניעת גישתה של האישה לחשבון המשותף, מניעת עצמאות כלכלית או נפשית של האישה והפיכתה לתלויה לחלוטין בגבר, מניעת צרכי מזון, לבוש, בריאות והיגיינה בסיסים. בין היתר הגבר משליט את הטרור הכלכלי באמצעות קמצנות קיצונית וחקירות חוזרות ונשנות אודות הוצאותיה הכלכליות של האישה, השלטת פחד ואימה המלווה בצעקות וגידופים אודות הוצאתם של כספים. כמו כן, יצירת מצג שווא של עוני, ודוחק כלכלי. חשוב להדגיש כי לא מדובר במצב בו בני הזוג נמצאים במשבר כלכלי ממשי בו על שני הצדדים להתנהל בדוחק. אלא, מדובר במצב בו בן הזוג משתלט בצורה אלימה וכוחנית על זכויותיה של האישה, ומדיר אותה הן מהנכסים המשותפים והן מנכסיה שלה.

במקרים רבים מאוד אלימות כלכלית אינה מלווה באלימות פיזית, ולכן האישה מחוסרת ראיות פיזיות המשקפות את הטרור בו היא חיה אך העדרה של אלימות פיזית איננה אומרת כי האישה החיה באלימות כלכלית איננה חווה אלימות. דוגמא לכך מצאנו בדבריה של אחת הנשים אשר ראינו במהלך מחקרנו והעידה כי בעלה היה מקציב לה סכום כסף סמלי שממנו היא לא הייתה יכולה להתקיים. היא ציינה שלמרות שבעלה לא הכה אותה, הוא היה מחביא סכין מתחת למיטה, ואומר לה שברגע שתבקש לצאת מהבית הוא יהרוג אותה.

שליטתו של בן הזוג באשה וההתייחסות אליה כרכוש או חפץ עברה כחוט השני בכל הראיונות שערכנו עם נשים נפגעות אלימות כלכלית. במחקרנו גילינו כי גבר אלים אינו מסתפק בשתיקתה של האישה ואי השתתפותה בניהול הכלכלי של משק הבית. גבר אלים מייצר ומשמר פערי כוחות ביניהם ומנצל את הפערים הללו ובכך גורם לאשה "לוותר" על זכויותיה הבסיסיות. "ויתור" זה

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

מתבטא בהשלכות העתידיות על חייהן של נשים נפגעות אלימות כלכלית; מצוקה נפשית, פגיעה בהערכה העצמית ותחושת חדלות אונים, פגיעה בביטחון הכלכלי והאישי, פגיעה ברמת החיים ובנגישות לצרכים בסיסיים כמו דיור, שירותי בריאות, רכישת השכלה ועוד. בנוסף, האווירה השלילית ורווית המתח עלולה להביא לאלימות פיזית כלפי האשה, ירידה ביכולת התפקוד שלה, שהייה בחובות בלתי נפסקים ועוד.

פתרונות והצעות לשינוי

פתרונות מהתחום החברתי- ציבורי:

חלקן של העמותות והארגונים החברתיים בקידום זכויות חברתיות בכלל ומעמד האישה בפרט, הוא גדול לעין שיעור. לכן, אנו מבקשות ליצור שיתוף פעולה עם עמותות וארגונים אלו על מנת לפעול לפתיחת **סדנאות וקורסים** שבמרכזם יעמוד נושא האלימות הכלכלית וההתמודדות עימו. אותן סדנאות תעלנה למודעות החברתית את המושג "אלימות כלכלית" והפתרונות האפשריים לתופעה.

אנו קוראות **להקמת "קו חם"** אשר יפעל בכל שעות היממה וייתן מענה לנשים שרוצות לשוחח אודות התופעה ולפעול לשם פתירתה.

בנוסף לכך, אנו סבורות **שהמדינה צריכה לממן קבוצות תמיכה** שיסייעו לנשים בחיזוק המודעות העצמית, הביטחון העצמי ובהקניית ידע בסיסי בניהול כספי משק הבית, קריאת חשבונות וכד'.

Itach-Ma'aki-Women Lawyers
for Social Justice, The Haifa
Branch
Haifa Women's Coalition
118 Arlozorov st. Haifa 33276
Israel
Tel: 972-4-8525128, Fax: 972-4-
8641072

إيتاخ- معك- محاميات من أجل العدالة
الاجتماعية-
فرع حيفا
ضمن اتحاد نساء حيفا
شارع ارلوزوروب 118, حيفا 33276
رقم هاتف: 04-8525128 فاكس:
04-8641072

איתך- معك- משפטניות למען צדק
חברתי - סניף חיפה
רח' ארלזורוב 118, חיפה 33276
בתוך קואליציית נשים חיפה
טל" 04-8525128 פקס: 04-
8641072

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

אנו מעוניינות שנשים הסובלות מאלימות כלכלית, תוכלנה להגיע לטיפול אישי/זוגי ממומן על-ידי המדינה שיאפשר ייעוץ והכוונה להתנהלות תקינה ושוויונית בזוגיות ומחוצה לה. טיפול זה יעשה באמצעות פסיכולוגית ו/או עובדת סוציאלית תוך שימת דגש על חיזוק ביטחונה האישי והעצמתה של האישה נפגעת האלימות הכלכלית.

אנו דורשות כי המדינה תספק לנשים הסובלות מאלימות כלכלית את האפשרות לשהות בדירות מעבר ובעת הצורך גם את האפשרות לרכוש השכלה ומקצוע.

אנו מזמינות חוקרות וחוקרים באקדמיה ובמוסדות המדינה להצטרף למאבק באלימות כלכלית כלפי נשים ולערוך מחקרים מעמיקים ומקיפים אודות הנושא, מחקרים אשר יעמדו על מאפייני ומימדי התופעה והדרכים לפתרונה.

בנוסף לכל, אנו מבקשות להפיץ בתקשורות ובעיתונות פרסומים וכתבות המדברות על תופעת האלימות הכלכלית, ובכך להעלות את המודעות הציבורית לנושא רגיש זה, אשר מושתק רוב הפעמים. אנו מעוניינות ליצור קמפיינים ציבוריים נרחבים הקוראים לנשים ולגברים להיות מודעות/ים למצבם ולהתנהלות הכלכלית הזוגית שלהם.

פתרונות מהתחום המשפטי:

אנו חברות הפרויקט, מבינות כי מדובר בתופעה חדשה שעדיין לא עברה את שלב ה- "Naming", אך יחד עם זאת מדובר בתופעה רחבת היקף אשר מתרחשת בבתים רבים ונשים רבות סבלו/סובלות/תסבולנה ממנה.

Itach-Ma'aki-Women Lawyers
for Social Justice, The Haifa
Branch
Haifa Women's Coalition
118 Arlozorov st. Haifa 33276
Israel
Tel: 972-4-8525128, Fax: 972-4-
8641072

إيتاخ-معك-محاميات من أجل العدالة
الاجتماعية-
فرع حيفا
ضمن اتحاد نساء حيفا
شارع ارلوزوروب 118, حيفا 33276
رقم هاتف: 04-8525128 فاكس:
04-8641072

איתך-מעק-משפטניות למען צדק
חברתי - סניף חיפה
רח' ארלוזורוב 118, חיפה 33276
בתוך קואליציית נשים חיפה
טל 04-8525128 פקס: 04-
8641072

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

ראשית אנו סבורות כי יש לערוך המשגה חד משמעית של המונח "אלימות כלכלית", לקבוע גבולות ברורים ונהירים עד כמה שניתן, ובכל להוביל לשימוש אחיד ושלם במונח, בבתי המשפט ובמוסדות הממשלתיים.

בנוסף לזאת אנו קוראות להקים ולהפעיל עמדות המציעות הכוונה וייעוץ משפטי, תוך התמחות הן אודות תופעת האלימות הכלכלית. עמדות אלה יהיו פזורות במוסדות ממשלתיים שונים כגון: הביטוח הלאומי, לשכת התעסוקה, בתי המשפט וכד'. כאשר אישה תגיע לאחד ממוקדים אלה, תהיה לה האפשרות לגשת לאחת העמדות ושם לקבל ייעוץ משפטי, מידע על הזכויות המגיעות לה, וכן הכוונה למוסדות או לעמותות רלוונטיות בהתאם לרצונה.

במישור החקיקה:

לאחר עיון מעמיק בהצעת החוק בנושא,¹² אנו מבינות כי חקיקת חוק יחיד הכולל בתוכו שינוי נרחב של מדיניות ממשלתית בכל הנוגע לפעולות כנגד בני זוג המפעילים אלימות כלכלית כלפי בנות זוגן, הוא בלתי אפשרי בטווח הקצר. על כן אנו מציעות שינוי חקיקתי הנעשה ב"צעדים" קטנים יותר, אשר נפרש על שינויי סעיפים מסוימים במספר חוקים, ולא בחקיקת חוק אחד מהפכני.

¹² הצעת חוק למניעת אלימות כלכלית בין בני זוג, התשי"ע – 2009, פ/ 18/1681.

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

1. חוק הבטחת הכנסה, התשמ"א-1980 (להלן: "חוק הבטחת הכנסה")-

א. מי זכאי כיום לקצבה?

- ✓ ס' 2(א)(9)- מגדיר נשים ששוהות במקלט לנשים מוכות כזכאיות לגמלת הבטחת הכנסה- לדידנו יש להוסיף גם התייחסות לנשים הסובלות מאלימות כלכלית.
- ✓ סעיף 4(א)- מתנה את זכאותם של כל אחד מבני הזוג להבטחת הכנסה בכך שמתקיימים גם בבן הזוג השני אותם תנאים לפי ס' 2 לחוק- לדידנו, אין להתנות את קבלת הזכאות של האישה לגמלת הבטחת הכנסה בזכאותו של הבעל.

ב. סכום הגמלה:

- ✓ סעיף 5(א)(2)- מתנה את סכומי הגמלה בהתאם לגיל האדם. אישה שמלאו לה 55 שנים זכאית לקצבה מוגדלת. אמנם, אישה אשר טרם מלאו לה 55, סכום הקצבה לו היא זכאית נמוך יותר. לדידנו, לעיתים רבות גם לנשים מתחת לגיל 55 קשה מאוד להשיג עבודה, מאחר וייתכן ואין להן כל ניסיון. אין להתנות את גובה הגמלה בגיל מסוים, כאם יש לקבוע את אחוזי גובה הגמלה עפ"י תנאים אחרים, כמו: מצב סוציו-כלכלי ואישי.

ג. למי משולמת הגמלה?

- ✓ סעיף 6(א)- הגמלה משולמת לשני בני הזוג יחד- לדידנו, יש לשנות זאת ולשלם לבני הזוג בנפרד, לחשבונות נפרדים באופן שווה.

✓

✓

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

✓ סעיף 6(ג)- קובע כי הגמלה תשולם לבעל, ורק בתנאים מיוחדים תשולם לאישה- לדידנו יש לבטל סעיף זה ולכתוב במפורש כי הגמלה תשולם לשני בני הזוג בנפרד באופן שווה.

ד. כיצד מחושבת ההכנסה?

✓ סעיף 9(א)(3)- גם תשלום מזונות נחשב להכנסה, ולכן שולל את זכאות האישה לגמלת הבטחת הכנסה- לדידנו יש לבטל סעיף זה, מאחר וייתכן כי תשלום המזונות לא גבוה ולא מספק את כל צרכי האישה והילדים.

ה. סעיף 9א- רכב מוגדר כנכס אשר מופק ממנו הכנסה חודשית, אלא אם האישה או ילדיה נכים- לדידנו, רכב אינו מהווה הכנסה, כאם חפץ המוליד הוצאות בלבד, על כן יש לבטל סעיף זה.

ו. סעיף 11- חישוב ההכנסה לקבלת הגמלה, הינה בצירוף הכנסות שני בני הזוג- אישה החווה אלימות כלכלית אינה זוכה ליהנות מפירות הכנסת בעלה. לפיכך, לדידנו אין לחשב את הכנסת הבעל לצורך חישוב זכאותה לגמלה.

2. פקודת הנזיקין [נוסח חדש] (להלן "הפקודה")-

א. סעיף 31- קובע "הסגת גבול במיטלטלין לרבות לקיחת טובין שלא כדין מהחזקתו של אדם או הפרעה אלימה בהם בהיותם בהחזקתו של אדם אחר".

ב. סעיף 52- קובע כי גזל הוא כשאדם מעביר שלא כדין לשימוש עצמו מיטלטלין שהזכות להחזיקם נתונה לאדם אחר, על ידי לקיחתם, עיכובם, השמדתם, מסירתם לאדם שלישי או שלילתם בכל דרך אחרת.

ג. סעיף 55- קובע כי "בתובענה שהוגשה על גזל ראשי בית המשפט לפי הנסיבות לצוות על החזרת הגזלה בנוסף על כל תרופה אחרת"

✓

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

- ✓ לדידנו, יש לאפשר לנשים הסובלות מאלימות כלכלית לתבוע את בני זוגן, בגין כל אחד מהסעיפים הנ"ל (ביחד או לחוד) על מנת לקבל את חלקן השווה בכסף המשותף לבני הזוג.
3. חוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א-1981, (להלן: "חוק הבנקאות")- לדידנו יש להכניס סעיף אשר מונע משיכת כספים (לדוגמא: מעל 500 ₪) מחשבון משותף, מבלי חתימת שני הצדדים וידיעתם המלאה.
4. חוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט-1959- מאפשר מתן מזונות לאישה, רק כאשר היא איננה עובדת, אם האישה עובדת היא אינה זכאית למזונות. לדידנו, יש לשנות את המצב ולהוסיף סעיף בחוק המאפשר לביהמ"ש לבחון כל מקרה לגופו, ואף אם האישה עובדת יש לבחון לאן המשכורת הולכת והאם לאישה יש גישה חופשית לכסף המשותף, אם לא, יש לתת לבן הזוג צו המורה לו לשלם מזונות קבועים לאישה.
5. תקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, (להלן: "סד"א")- לאפשר מתן מזונות זמניים לאישה, גם אם היא איננה נמצאת בהליך גירושין, וגם אם היא עובדת.
- בנוסף ולסיכום, אנו גורסות כי המדינה צריכה להקים גוף אשר יספק שירותי חקירה כלכלית, שימומן וינהל באמצעותה. גוף זה, ייתן שירות בחינם לנשים שסובלות מאלימות כלכלית, על מנת לאתר נכסים "אבודים" שהועלמו על ידי בן הזוג. כל זאת, על מנת שהאישה תוכל לדרוש אותם חזרה.

תכנית נשים חונכות לזכויות והקליניקה לפמיניזם משפטי
برنامج لنساء مرشدات للحقوق – النسوية والقانون
Women Legal Leaders & The Legal Feminism Clinic

סיכום ומסקנות

נייר עמדה זה ניסה להאיר את תופעת האלימות הכלכלית תוך הצגת מאפייני התופעה ופתרונות אפשריים לטיפול בה. נייר זה כאמור, מבוסס על מחקר שנערך על ידנו, חברות פרויקט מאבק באלימות כלכלית, במהלך חצי השנה החולפת. הדברים המובאים בנייר זה מבקשים להציג בתמציתיות את עיקרי התופעה, כפי שאנו מצאנו אותה והבנו אותה, ובמהותו הוא מבוסס על ניסיונו, מחקרנו וממצאים מעטים שנאספו אודות אלימות כלכלית טרם עשייתנו בתחום זה. אין בכך בכדי להוות חותם סופי אודות מאפייני תופעת האלימות הכלכלית והצגת כל ספקטרום הפתרונות האפשריים. אנו סבורות כי יש עוד מקום רב למחקר וחשיבה חברתית ומשפטית אודות דרכי שיפור מעמדן ומצבן של נשים נפגעות אלימות כלכלית. מטרת נייר עמדה זה הינו לפתוח צוהר לדיון פורה, פמיניסטי, חברתי ומשפטי אודות אלימות כלכלית כלפי נשים בחברה.

אנו תקווה כי נייר זה יוביל לתחילתו של שינוי חברתי ומשפטי במצב ובדין הקיים בישראל כיום בכל הנוגע לחייהן של נשים נפגעות אלימות כלכלית. בזמן פעילותנו הקצר הקמנו במסגרת עבודתנו יסודות למחקר והמשך פעילות בתחום המאבק באלימות הכלכלית כלפי נשים. מטרתנו הינה לצמוח מכאן לעשייה חברתית, משפטית ופמיניסטית בשיתוף עם עמותת נשים, עולם האקדמיה, פעילות ופעילים חברתיים ומוסדות המדינה. אנו קוראות לכל הקוראות/ים את נייר עמדה זה להצטרף אלינו למאבקנו באלימות כלכלית כלפי נשים, במטרה להכניס את נושא האלימות הכלכלית לסדר היום הציבורי ולהקים עתיד טוב יותר לנשים בחברה.

Itach-Ma'aki-Women Lawyers
for Social Justice, The Haifa
Branch
Haifa Women's Coalition
118 Arlozorov st. Haifa 33276
Israel
Tel: 972-4-8525128, Fax: 972-4-
8641072

إيتاخ-معك-محاميات من أجل العدالة
الاجتماعية-
فرع حيفا
ضمن اتحاد نساء حيفا
شارع ارلوزوروب 118, حيفا 33276
رقم هاتف: 04-8525128 فاكس:
04-8641072

איתך-מֵעֵק-משפטניות למען צדק
חברתי - סניף חיפה
רח' ארלוזורוב 118, חיפה 33276
בתוך קואליציית נשים חיפה
טל" 04-8525128 פקס: 04-
8641072